

שבת הראי"ה

ליקוטים מתורתו של הצדיק והחסיד, מרא דארעא דישראל, שר התורה ורועה ישראל

רבי אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל

פרשת

שבמיני

גליון מספר 70

יוצא לאור ע"י ארגון 'אור האורות' להפצת תורת הגה"צ הראי"ה קוק זצ"ל * שאלות ותגובות ניתן לשלוח לכתובת: רח' הרב צבי יהודה 6 דירה 3 בת-ים, או בדוא"ל: reiyaa@gmail.com או להתקשר למספר: 0546573528 * תרומות ניתן להפקיד בבנק הדואר חשבון מס' 20778885 * ניתן לקרוא את העלון גם באתר: www.yeshiva.org.il * ניתן לקבל את העלון במייל מדי שבוע

אורות הפרשה

זאת החזקה אשר תאכלו ויא, בן.

— מאכלים שלה, מתאימים הם לרוחה פנימה, האסורים לה מטשטשים הם את הרוח. אין אנו צריכים למצא את הטשטוש הזה בסגולת המוסר הכללי. המוסר הכללי של האדם הולך הוא בדרכים אחרים, אינינו נזקק כ"כ לצירוף הנפש בהתחלות נטיותיה. דבר זה מיוחד לישראל. המאכלות האסורות מטמטמות את הלב, מאבדות את הרושם של ציור החיים המיוחדים לישראל, הקדושה הישראלית מטשטשת על ידם, ושוב אין כחות הנפש מתקשרים בתכונה ישראלית. והיחידים הללו נעשים כמו אברים, שתוכן החיים הפנימיים של האומה בעומק הרגשותיה אינינו נכנס בתוכן, נשמתם נפגמת. אין ליחיד שבישראל נשמה, כ"א לקוחה מכללות האומה, זאת היא הסגולה של גוי אחד בארץ. הוי מי יגלה את פני הלוט, יראו ויכירו כמה צריך לכבד כל חק ודין" [מין הראי"ה, 'שמונה קבצים' א' קסא].

"אנו צריכים לגלות מה שאנו מרגישים מהפעולות הטובות שהמצות פועלות עלינו, איך הן בונות את עולמנו, העולם היחידי והעולם הציבורי הלאומי שלנו. התפילין הם משכללים את ציורנו. יש להם סגולה לחקוק בנפש המניח אותם את התמצית של אותם הדברים הנאמרים בהם. האותיות פועלות את פעלם על החקיקה הנפשית, התמצית הרוחני הפנימי, שהוא תכלית הדברים של הפרשיות הללו. בונה היא בכל יום את הנשמה הישראלית, בונה היא את כח הציור המיוחד אשר לישראל, שהוא נותן צביון סגנוני לכל תכונות החיים, לכל חיי הרוח והמוסר, לכל המהות הישראלית. ודוקא ע"י הוספה של מוזן רוחני זה, שהלך הוא מידי יום ביומו ובכס את הנשמה של כל בן ישראל, הקיץ הרוח העברי והיה תמיד נעור וחי, מוכן לסגולה הפרטית. יסוד גדול הוא בחינוכה של האומה הישראלית, חקיקת רוחה על פי מצבה המיוחדת. המאכלים

אורות הראי"ה

מרון הראי"ה ור' אליהו לנדא – נכד הגר"א (א')

כולם חדורים וספוגים ברעיונות הגאולה ע"פ הגר"א ותלמידיו. דבר זה היה להם ליסוד מוסד לכל פעולותיהם בכל מפעלי הישוב. בתפילה מיוחדת להצלחת בנין ירושלים היו אומרים: "בזכות רבנו אליהו". בחגיגות של חנוכה הבתים בשכונות הראשונות היו רוקדים ושרים: "ירושלים הבנויה, בזכות רבנו אליה, וקץ המגולה נעירה – מן המיצר למרחביה". ר' זאב היה מהמנצחים על שירת הקהל, וכששר את המילים "בזכות רבנו אליה" היה מתלהב עד השמים" [מתוך החוברת 'מוסדי ארץ עמ' יז].

ר' אליהו לנדא סיפר כי ר' סבו ר' זאב וולפינון היה שותף חשוב במעשה הצלה מסויים בו ניצל הישוב היהודי בארץ מהצבא התורכי [שם]. בימים ההם היו ראשי העדה בירושלים מקיימים שיעורים מיוחדים בתורת ישוב אר"י מתוך חיבורי הגר"א. וכך מספר ישראל בן זאב:

"שאר הרב אליהו לנדא סיפר, כי במקרים יוצאים מן הכלל היו מתעמקים לפתור שאלות קשות מתוך 'סודות הגאולה' של ר' הלל משקלוב תלמיד הגר"א. כל אלה היו להם לעינים בדרך עבודתם הגדולה של קיבוץ גלויות ובנין הישוב. שארי ר"א לנדא דיבר תמיד בצער עמוק על כל העניינים הנשגבים האלה שהולכים ונשכחים, וכידוע הקדיש ר' אליהו שנים רבות לפרסום שארית הפליטה של חברי הגר"א ז"ל" [שם].

ר' אליהו בנערותו

האב, ר' אליעזר לנדא, שעלה ארצה בשנת תרכ"ח (כשגילו למעלה מ-50) כדי לקיים את צוואת הגר"א לצאצאיו לעלות ארצה, — היה גדול בתורה, ואיש רב פעלים. למד ולימד וזיכה את הרבים בתורה ובתעודה. הוא נפטר ב"ח אדר תרל"ד, ואליהו נשאר יתום בן חצי שנה. בסילוקו של ר' אליעזר התאבלו כל תושבי ירושלים, ובעיר הוכרו על יום ביטול מלאכה כללי: כל החנויות נסגרו וכל תושבי העיר השתתפו בהלוויותו.

באחד מכתבי היד שנותרו מר' אליהו, כתוב כך: "[...] ביום כ"ד תמוז תרל"ג נולדתי ונשארתי עולל ויונק על שדי [אמין] כבן 3 חודשים, שלוקח עטרת ראשי אבי המנוח [...]. ואמי מורתי [...]. לא נשאה לשום איש (כלי שהשתמשה בקודש אל תשתמש בחול) ובלה שנותיה ביגון ואנחה, ובעמל רב גדלה אותי על ברכי התורה [...]" [מובא בקובץ 'ישורון' כרך ה' עמ' קלד]. האם הייתה ידועה בשם 'מאמקה' כי הייתה אם מסורה, לא רק לבנה יחידה, כי

הגאון ר' אליהו לנדא זצ"ל
נין ונכד להגר"א

פרק א':

קורות חייו של ר' אליהו לנדא

רבי אליהו לנדא נולד לאביו ר' אליעזר לנדא, בן רבי יעקב משה מסלונים, בן רבי אברהם בן רבינו הגר"א זצוק"ל, ביום כ"ד תמוז תרל"ג בירושלים. אמו הייתה מרת בתיה בריינה, בת העסקן הירושלמי החשוב רבי זאב וולפינון זצ"ל, בן ר' אברהם דיין משקלוב, תלמיד הגר"א ומהבונים הראשונים של הישוב הישן, שעלה ארצה בשנת תק"ע עם השיירה המפורסמת בת שבעים נפשות. בתיה בריינה הייתה גם מיוצאי חלציו של רבי סעדיה משקלוב, שהיה מתלמידי הגר"א ומראשוני העולים האשכנזים הפרושים.

מספר מר ישראל בן זאב, נינו של ר' זאב וולפינון הנ"ל:

"ר' זאב וולפינון היה מעורב בפעילות 'הגברדיה היהודית' אשר פעלה גדולות ונצורות בהגנת ישוב היהודים אז בירושלים נגד פורעים ושוודים ערבים מבפנים ומבחוץ. על פעולת הגברדיה היהודית של הימים ההם בירושלים מסופרים תלי תלים של סיפורים מעניינים מאוד. הוא גם היה במשך עשרות שנים אחד העסקנים הראשיים של עדת האשכנזים ושל 'כולל הפרושים הכללי' בירושלים. הוא גם היה המנהל הראשי של עבודת הבניין של ביהכנ"ס בחורבת רבי יהודה החסיד, ומהעוסקים בחברת 'בוני ירושלים' וחברות נוספות של ישוב הארץ, וממייסדי פתח תקווה, וכמו כל אלו שעסקו בימים ההם בעבודת קיבוץ גלויות והרחבת הישוב — היו

אם לכל יצור, וביחוד לאנשים אומללים וקשי יום נראה: 'ירושלים העתיקה', יעקב רימון, עמ' 210]. במסירות גדולה היא גידלה וחינכה את בנה היתום על ברכי התורה והחכמה, אצל מלמדים תלמידי חכמים גדולי הדור. כאשר גמר את חוק לימודיו בת"ת 'עץ חיים', למד בשיבת 'עץ חיים' וקיבל לקח מפי ראשי הישיבה ר' משה נחמיה מחסלוויץ ורבי אליעזר דן רלב"ג. גם למד בשיבות 'אוהל תורה' ו'תורת חיים', ואף התאבק בעפר ת"ח, אצל הגאון ר' זלמן בה"ר נחום, והגרי"ח זוננפלד זצ"ל.

במכתב שכתב בזקנותו לידידו הרב חיים מיכל מיכלין זצ"ל, הוא מברכו לרגל יום הולדתו השבעים, ובתוך כך מפרט לו את קורות ימי נעוריו השזורים בחיי ידו:

"לכבוד אחי, רעי וידידי, מחותני, איש חיל, רב פעלים, בן ארצנו הרב חיים מיכל מיכלין נ"י [...] קיבלתי לקח מאביך צדיק וחסיד ר' שרגא פייבל מחאסלאוויטץ [...] מימי הנעורים שנתגדלנו בירושלים ברחוב חרון, בביהמ"ד של הה"ג ר' שטיינר שור השניין לכולל רייסיץ [...] היינו יחד) בימי הבחנות במתיבתא רבתי הראשונה בארה"ק 'עץ החיים' בשיעורים מהר"מ הגאון ר' משה נחמיה כהנא זצ"ל"ח" [תפארת שיבה' עמ' 83].

עיסוקיו של ר' אליהו לנדא

בשנת תר"ן נשא ר' אליהו לאשה את אסתר בת רבי משה, בן הר"ר שמואל מוני זילברמן. שניהם, האב והסב, היו מהמלמדים המפורסמים בת"ת עץ חיים. הסב היה גם עסקן ציבורי ידוע ב'יועזר הכללי', ממנהיגי הקהילה האשכנזית, וגבאי ב'חברת קדישא'.

בשנים הבאות הקים ר' אליהו בירושלים את 'כולל סלונים' ל'פרושים בני העיר סלונים שביולוורסיה' (העיר ממנה הגיע אביו). הוא קיבל תרומות מהיהודים מעבר לים, ושימש כמנהל וכמזכירו עד לאיחוד הכוללים בירושלים ב'יועזר הכללי כנסת ישראל'. הוא שימש גם כשליח הכולל למטרות איסוף כספים בחו"ל. בהשתדלותו נקנתה לטובת עניי הכולל חצר בת עשר דירות בשכונת בית ישראל.

במקביל הוא עסק במסחר, בהמשך לפעילויות סבו ר' זאב וולפינוץ שעבד אף הוא בכך. הוא התעסק במסחר האתרוגים, בעיקר בחו"ל, וגם ניהל פרדסי אתרוגים בפתח תקווה, והיה חבר בקבוצה הראשונה של ר' משה יואל סלומון (ממייסדי פתח תקווה). לבסוף מכר את חלקתו (150 דונם) לשם מימון נסיעותיו לחו"ל בתרס"ג, אך עדיין המשיך לעסוק בתחום הפרדסים.

הוא התהלך בצניעות, והיה חביב על הבריות. גם היה מקורב לרבנים וגדולי ישראל. האדר"ת, חונתו של מרן הראי"ה, כתב עליו: "הרב אליהו לנדא תמיד בן ביתי ויקר לי כבבת עיני". שיחותיו היו מתובלות בדברי תורה ומבריקות ברעיונות נאים וחזרו לליבות השומעים.

אוסף הספרים הגדול

עסקנותו של ר' אליהו התחילה עוד בצעירותו. בלומדו בשיבת 'עץ חיים', היה ממייסדי החברה לגמ"ח 'עושה חסד'. בעזרת חברה נוספת שהקים, 'למען ציון', יסד בית חרושת ראשון לעשיית ספרים. הוא היה חובב ספרים גדול, ואף היו בבעלותו שתי חנויות ספרים בשם 'ירושלמי'; אחת בעיר העתיקה, והשנייה במאה שערים. גם בביתו ריכז ר' אליהו אוסף ספרים גדול, ורבים מתושבי ירושלים היו באים לעיין בו.

במשך חמישים שנה הוציא ר' אליהו למעלה מחמישים ספרים, ביניהם כל הספרים של סבו הגאון מוילנא, וספרים נוספים של צאצאיו ותלמידיו. לאחד מספריו [אדרת אליהו' על ספר יהושע] הוא גם קיבל הסכמה מיידו הגאון ר' יעקב משה חרל"פ זצ"ל. עבודתו בהוצאת הספרים נעשתה במסירות נפש, כשבפניו עומדות בעיות כספיות חמורות. הוא נזקק לעזרתם של גדולי ישראל בארץ ובחו"ל שחתמו על מכתבי המלצה.

כאשר ראה ר' אליהו את אחינו בני ישראל משתמשים בתנ"ך שבהוצאת המסיון דאב ליבו על כך ולא נח עד שעלה בידו להדפיס תנ"ך מקורי על טהרת הקודש. הוא השקיע עבודה רבה ויגיעה לשם כך, ודאג שהתנ"ך יהיה מזויק בתכלית הדיוק. בעקבות השתדלותו זו, קיבל הסכמה נלהבת מהגרי"מ חרל"פ, בה הוא מכנה אותו בתואר: 'גואל התנ"ך' [בשבועות הבאים נביא את שתי ההסכמות הנ"ל].

בית מדרש הגר"א

כנין ונכד לרבינו הגר"א, הרגיש ר' אליהו שליחות ואחריות מיוחדת לעסוק בהוצאת והדפסת תורת הגר"א, והיא שנתנה לו את הכח והמרץ לעבוד בהוצאת כתבי זקנו ותלמידיו. כתוצאה מזיקתו המיוחדת לגר"א, ועבודתו הרבה בהוצאת תורתו לאור, זכה ר' אליהו לכינוי המפורסם 'נכד הגר"א'.

ר' אליהו היה גם גאון בנאולוגיה (חקר משפחות), ואבי המחקר הגנאלוגי של המשפחה המתועדת ביותר בעולם האשכנזי – משפחת הגר"א.

בשנת תרנ"ח, בה ציינו בעולם היהודי מאה שנה לפטירתו של הגר"א זצ"ל, הייתה שנה מרובת פעולות לזכרו של הגר"א. נערכו אירועים שונים ברחבי העולם, נדפסו מחדש ספרים שונים שלו, וגם נחשף אז מכתב הסתרים המפורסם של הגאון ר' אברהם בן הגר"א, שכמו רבים ניסה גם ר' אליהו לנדא לפענחו. ב"ט בתשרי של אותה שנה, יסד ר' אליהו אוצר ספרים בשם 'בית מדרש אליהו' בירושלים. במקום הייתה ספרייה תורנית לכל ספרי הקודש ובה מחלקה מיוחדת לספרי הגר"א ותלמידיו, כולל כתבי יד שלא ראו אור בדפוס, וגם ספרים שונים עם הערות הגר"א בכתבי יד. בנוסף לכך היו שם כתבי יד רבים של רבנים אחרים, כמו למשל 'החתם סופר'. במסירות נפש, תרם ר' אליהו לספרייה זו את כל ספריו הפרטיים, הנדירים והיקרים, כולל כל ספרי הגר"א וכתבי יד שהביאה אימו מסלונים ומליטא.

לשם הגדלת אוסף הספרים והמסמכים ב'בית מדרש אליהו', נסע ר' אליהו כמה פעמים לארצות אירופה ואמריקה.

במקביל הוא ערך והדפיס כמה חוברות אשר נועדו לפרסם את פעולותיו, ובהם 'ספר התקנות והתעודות לבית מדרש אליהו' (ירושלים תרמ"ח), 'שאלו שלום

ירושלים' (ניו יורק תרפ"ה), ו'יתנו כבוד לתורה' (ירושלים תרפ"ו). באחת מחוברות אלו, מופיעה המלצתו של מרן הראי"ה (נביא אותה בשבועות הבאים א"ח).

לאחר זמן, נסגר בית המדרש הזה. ר' אליהו התקשה לעמוד בהוצאות החזקת בית המדרש גם בגלל נטישת היהודים את הסביבה שבצפון העיר העתיקה, ובכאב לב נאלץ לסגור את המוסד. הוא מסר את האוסף לידידו מרן הראי"ה, שהיה אז רבה הראשי של ארץ ישראל, עבור ישיבת מרכז הרב, בבקשה שיוחזקו שם בנפרד כאוסף מיוחד.

תורת הגאולה של הגר"א

ר' אליהו היה קשור גם לתורת הגאולה של הגר"א, והיה מרבה לספר על תקופת תלמידי הגר"א מייסדי הישוב, ועל תורת הגאולה של הגר"א [עין 'מוסדי ארץ' עמ' יז, ו'ערו]. הזכרנו בעבר את דברי תלמידי הגר"א, לפיהם הגר"א היה חוזר בכל יום על שלושת הפסוקים הבאים: א. 'ויהי בשלום סוכו ומעונתו בציון' [תהילים עז]. והוסיף הגר"א על זה: סוכה מצותה תעשה ולא מן העשוי, אף ציון כך. ב. 'חזה ציון קרית מועדנו עיניך תראינה ירושלים ניה שאנן' [ישעיהו לג]. מועדנו היינו מועד הגאולה. ג. 'ציון היא דורש אין לה', מכלל דבעיא דרישה, היינו ציון דורשת את הדרשה [דורש ציון' עמ' ריח].

וסיפר ר' אליהו לנדא, כי ברעיו האחרונים של הגר"א בעולם הזה, חזר כמה פעמים על הפסוקים האלה, וביקש מתלמידיו שגם הם יחזרו תמיד עליהם [שס].

דבר נוסף היה אומר הגר"א בעניין זה, והוא שסוכה וארץ ישראל הם שני מצוות שהאדם נכנס בהן שלם בכל גופו [דורש ציון' עמ' לח]. ולא לחינם יום פטירתו של הגר"א הוא בחג הסוכות, ודבריו האחרונים בצאת נשמתו היו: 'ויהי בשלם סוכו ומעונתו בציון' [שס].

נסיעתו לוילנא ולארה"ב

כבן נינו של הגר"א רצה רבי אליהו לראות את עיר מולדת הגר"א ואת בית מדרשו. בקיץ תרס"ד נסע לוילנא להשתטח על קבר הגר"א ולבקר את בית מדרשו. שם התקבל בכבוד גדול על ידי הרבנים וחשובי העדה בוילנא ובשאר קהילות ישראל שבליטא. הוא פגש את גדולי ורבני הזמן שהוא בוילנא, בוורשה, בראדין, בלודז, במינסק ובקובנה וכולם העידו בתעודות והסכמה לתהילה במליצות ישירות לתמוך בו בעזרה להפצת תורת רבי אליהו ז"ל ואף הציעו לו כסא רבנות בוילנא. אך הוא ויתר על הכבוד והחיים הנוחים שבהצעה זאת והעדיף לחזור לארץ ישראל וחזר לעמלו בירושלים.

לרגל מסחרו בספרים ובאתרוגים, הגיע ר' אליהו גם לארצות הברית. רבני אמריקה ולומדי התורה ערכו לו קבלת פנים חביבה וכבדוהו בכבוד רב. בברוקלין יסד בית כנסת בשם 'בית המדרש אליהו'. למרות הפצרות ידידי הרבים שם, להעביר את משפחתו ולהתיישב בברוקלין בתור רבו של 'בית מדרש אליהו', סירב וחזר ארצה.

ביהכנ"ס הגר"א בתל אביב

בתל אביב היה ר' אליהו ממייסדי ביהכנ"ס הגר"א (ברחוב הירקון ע"י רחוב יונה הנביא). לכבוד הקמת בית הכנסת, נערכה חגיגה מיוחדת, בה נאמו גדולי ישראל, ואף הוקרא בה מכתב-ברכה מיוחד במינו, ששלח מרן הראי"ה לכבוד האירוע (בשבועות הבאים נביא מכתב זה).

ביהכנ"ס זה התחבב על ר' אליהו, ולמרות זקנתו וחולשתו היה מכתת רגליו מידי שבת בשבתו מדירתו בשכונת מונטיפיורי עד ביכנ"ס זה.

"הוא היה מאותם האצילים המהלכים בצדי הדרכים, מהלך תמיד כפוף שקוע בהרהורים", מעיד קרובו ישראל בן זאב. "הייתה לי הזכות והעונג לבלות במחיצתו שעות מרובות שהסבו לי קורת רוח, להקשיב לשיחותיו ואמרותיו השנונות, והיו לו רעיונות מקוריים משלו, שהיה רגיל להשמיעם באוזני, סיפר קרוב אחר – יעקב רימון ז"ל.

בט"ז בתמוז תש"ו נסע ר' אליהו לירושלים בענייני הדפסת התנ"ך. למחרתו קיבל התקפת שיתוק ושכב שבוע ימים בביה"ח 'ביקור חולים'. עד הרגע האחרון הייתה הכרתו מלאה. הדיבור נלקח ממנו, ורק המילים 'שמע ישראל' לא חדלו שפתי להביע. ביום כ"ד בתמוז, יום הולדתו השבעים ושלוש, השיב את נשמתו לבורא העולם. רבני ירושלים הספידוהו כהלכה והוא הובא לקבורה בהר הזיתים.

בשבועות הבאים נספר בהרחבה על קשריו של ר' אליהו לנדא זצ"ל עם מרן הראי"ה והגרי"מ חרל"פ.

תרבות יהודית מקורית

העלוך יוצא לאור
בסיוע 'דפרי שיר' –
הדוכן שלך לספרי
קודש ומוסיקה יהודית.
סניף ראשי:
תחנה מרכזית
ירושלים.
פלאפון: 0524797380.